

Ковалинська І.В.

*Національний авіаційний університет
м. Київ*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ФАХУ

Стаття присвячена визначенню етапів, рівнів і компонентів формування загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху.

***Ключові слова:** загальна культура, компетенція, модель, компоненти, рівні сформованості.*

Постановка проблеми

Нова соціально-економічна політика в Україні: намагання увійти в світову організацію торгівлі й європейську співдружність, перехід до нової економічної системи, інтенсивний розвиток міжнародних контактів, створення спільних підприємств тощо — ставить перед технічними навчальними закладами нові завдання, які полягають у тому, щоб виховати нову генерацію інженерно-технічних працівників, які мали б не тільки спеціальні знання у своїй галузі, а й навички комунікативної діяльності та являли собою всебічно розвинену духовну особистість, яка володіє всіма надбаннями світової культури й загальнолюдськими цінностями. Звідси випливає посилення вимог суспільства до підготовки спеціалістів технічного профілю нового типу, які поєднували б у собі високий професіоналізм і високу особистісну культуру. Такі якості забезпечать повноцінну фахову діяльність спеціаліста технічного профілю в умовах інтегрованого мультикультурного суспільства. Особливість сучасного формування особистості фахівця полягає у створенні нового типу професіонала, який поєднував би у собі високі професійні якості, уміння працювати в умовах, що постійно змінюються, швидко реагувати на нові чинники впливу, високу мовну культуру, культуру поведінки, знання основ психології, менеджменту та теорії управління. Але існуюча в Україні система освіти, як відзначається у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), ще не відповідає запитам сучасного суспільства у площині формування особистості технічного фахівця нового типу [2, 15]. Сьогодні через численні зміни у поглядах на цілі, завдання, форми і методи освіти, що відбулися завдяки змінам політичних і соціальних пріоритетів, поняття «культура», «духовність», «культурна особистість» набувають іншого звучання і наповнення. Саме тому стає необхідним ще раз звернутися до цих світоглядно-філософських понять і зробити спробу осмислити їх у новій економічній, політичній і соціальній ситуації,

розглянути шляхи формування спеціаліста, що володіє високою особистою культурою, та результати впливу підвищення культурного рівня майбутнього фахівця на його професійну діяльність.

Виникла потреба розглянути процес формування особистості сучасного фахівця технічного профілю, визначити етапи, рівні й компоненти моделі формування спеціаліста технічного фаху, який би поєднував у собі високі моральні якості, духовність, культуру і професіоналізм.

Мета статті — опис етапів створення рівнів сформованості та компонентів моделі загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху.

Виклад основного матеріалу

Останнім часом побільшало досліджень, що пов'язані з проблемами гуманітарної освіти у технічних ВНЗ. На переконання О.Картавих [4, 29], саме гуманітарна освіта може сприяти створенню нового типу фахівця технічного профілю, оскільки вона звернена безпосередньо до емоційної сфери людини, робить її більш відкритою, готовою до сприйняття нового. І.Коваль [5, 178] у своєму дослідженні, присвяченому проблемам вивчення іноземної мови у технічному вищому навчальному закладі робить наголос на індивідуалізації навчання; Е.Полатай [8, 132], підкреслює важливість комунікативного компонента та необхідність діалогу викладача і студента у процесі обміну гуманістичними цінностями. С.Вдовцова [1, 132], досліджуючи співвідношення загальноосвітнього і професійного компонента у мовній освіті студентів індустріального коледжу, відзначає зв'язок між мовою, мовленням, мисленням, а також встановлює принципи формування культури професійного спілкування. І.Зязюн підкреслює, що основна мета перебудови освіти — формування особистісних якостей людини, які визначають її духовність, стиль мислення, рівень культури. Тільки виходячи з найважливішого питання — ставлення людини до людини, — можна правильно розуміти зміст вимог до професійних характеристик фахівця. У структурі цих вимог поряд з технологічними та іншими знаннями, уміннями та навичками з предметної сфери діяльності важливого значення набуває система філософських, етичних, психолого-педагогічних поглядів і переконань спеціаліста та їх практичне використання [3, 58]. Але поки що у вивчених нами матеріалах ми не знайшли праць, присвячених формуванню загальної культури майбутніх спеціалістів технічного фаху.

Нами було визначено три рівні сформованості загальнокультурної компетенції: низький (репродуктивний), середній (продуктивний) та високий (творчий). Низький рівень сформованості загальнокультурної компетенції ми визначаємо як такий, за якого студент (майбутній фахівець) демонструє лише окремі прояви загальної культури; не визначена чітка світоглядна спрямованість на гуманістичні цінності і мотивація духовно-культурного розвитку; немає уста-

леної спрямованості на підвищення свого культурного рівня, не сформовані потреби в естетичному перетворенні світу, не окреслені чіткі моральні установки, рівень володіння рідною й іноземною мовами низький, бідний словниковий запас, не сформована потреба у читанні як одному з найдієвіших засобів розвитку загальної культури, немає готовності до творчої самореалізації. Звідси студент не спроможний розв'язувати завдання нестандартного, творчого характеру, він демонструє низьку культуру мислення. Виникають труднощі й у професійному іншомовному спілкуванні та спілкуванні рідною мовою; відсутня культура взаємодії у гетерогенних групах; студент не усвідомлює своєї відповідальності за якість і результат професійних дій; відсутня здатність і потреба докладати зусиль для самооцінки та самовдосконалення.

На основі цього ми можемо зробити висновок, що фахівець технічного профілю з низьким рівнем загальної культури не спроможний пристосовуватися до умов праці та життя, що постійно змінюються; не може вести іншомовне спілкування, нетолерантний, не налаштований на досягнення кар'єрного росту, не зацікавлений у результатах своєї трудової діяльності, отже, не конкурентноспроможний на міжнародному ринку праці.

Середній (продуктивний) рівень сформованості загальнокультурної компетенції характеризується нечіткою гуманістичною спрямованістю світогляду, невизначеністю моральних установок, певним «подвійним стандартом» поведінкової культури, пріоритетом матеріального порівняно з духовними цінностями, вивчення рідної та іноземної мови вмотивовано здебільшого отриманням оцінок, а не розумінням того, що мовлення є засобом і метою розвитку загальної культури, у навчальній діяльності студент надає перевагу виконанню за зразком, у нього сформовані комунікативні здібності, але їх реалізація у професійній діяльності утруднена, не визначена потреба у творчому самовираженні, самовдосконаленні та саморозвитку, творчій перебудові світу.

Майбутній фахівець технічного профілю із середнім рівнем загальної культури може стикатися з труднощами під час роботи у гетерогенних групах, іншомовному спілкуванні, виконанні нестандартних завдань, особливо за наявності морального вибору. Але він може стати конкурентноспроможним у сучасному суспільстві євроінтеграційної доби за умови постійної роботи над собою, яка забезпечить перехід на вищий рівень сформованості загальнокультурної компетенції.

Високий рівень (творчий) сформованості загальнокультурної компетенції характеризується високою особистою культурою поведінки, мислення, спілкування, зовнішнього вигляду; готовністю до постійних змін, викликаних розвитком міжкультурних зв'язків та інтеграцією; наявністю чіткої гуманістичної світоглядної позиції та високим рівнем моральних установок, готовністю співпрацювати у гетерогенних групах, високим рівнем комунікативної культури та во-

лодіння мовами, розвинутим прагненням до естетичного перетворення світу, наявністю навичок та умінь творчої самореалізації. Такий спеціаліст технічного профілю не відчуватиме відчуженості під час роботи у змішаних (за національними, гендерними, релігійними чи расовими ознаками) групах, будуватиме співпрацю на основах толерантності, взаєморозуміння, спільної мети за допомогою високої мовленнєвої та етичної культури; він внесе свій творчий потенціал у технологічний процес, його цікавлять нестандартні складні завдання, для виконання яких він застосовує увесь потенціал етичних, естетичних, культуротворчих компетенцій. Такий фахівець є конкурентноспроможним на міжнародному ринку праці, він здатен до якісної діяльності як у межах професії, так і поза нею, а також до вирішення складних особистісних проблем через постійне самовдосконалення.

У результаті проведення констатувального експерименту ми визначили загальний рівень сформованості загальнокультурної компетенції, а саме: високий — 14,3%, середній — 14,3%, низький — 71,4%.

Отримані результати не відповідають потребам сучасного суспільства у підготовці нової категорії спеціалістів технічного профілю, які б водночас володіли високою загальною, і, відповідно, особистою культурою та широким науково-технічним потенціалом. Ми створили модель формування загальнокультурної компетенції студентів технічного ВНЗ у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу та практично перевірили її дієвість.

Нашу експериментальну роботу було організовано з огляду на такі теоретичні положення: проблема формування загальної культури особистості базується на загальному підході до створення цілісної картини світу; докорінне перетворення усієї системи гуманітарної підготовки на основі філософії гуманності; питання формування загальнокультурної компетенції пов'язане не тільки з соціально-економічними чинниками, а й потребами духовного, культурного зростання особистості, осмислення усіх соціоекономічних явищ з позиції гуманності; олюднення усіх процесів підготовки фахівця, орієнтація на загальнолюдські цінності.

До створеної нами моделі увійшли складові загальнокультурної компетенції, принципи формування цієї компетенції, психолого-педагогічні умови, шляхи, етапи, методи і прийоми формування цієї компетенції, методи перевірки її сформованості.

Сутність процесу формування загальнокультурної компетенції полягає у єдності навчальної, виховної та самоосвітньої роботи. Структура моделі формування цієї компетенції базується на єдності цільоутворювальних компонентів: мотиваційного (цільового), змістовно-діяльнісного, рефлексивно-коригувального. Сформованість загальнокультурної компетенції ми будемо розглядати як взаємодію когнітивного, мотиваційно-стимулюючого, комунікативного й

оцінювальних компонентів, а рівні сформованості будемо розглядати на основі інтеграції фактичних рівнів сформованості кожного компонента.

Процес формування загальнокультурної компетенції проходив такі етапи:

- підготовчий, націлений на визначення рівня наявної загальної культури студентів технічного напрямку через спостереження, анкетування, опитування, оцінювання потенціалу культурного розвитку студентів. Діяльність викладача включала в себе визначення початкового рівня сформованості загальнокультурної компетенції студентів, підходів до формування даної компетенції, добір змісту навчальної дисципліни. Підготовча діяльність студента полягала в ознайомленні з потрібним рівнем сформованості загальнокультурної компетенції, порівнянні наявного і бажаного рівня сформованості загальнокультурних умінь і навичок, попередньому осмисленні шляхів досягнення потрібного рівня сформованості загальнокультурної компетенції і підсилення мотивації до вивчення гуманітарних дисциплін. Ці завдання досягалися через широке прилучення студентів технічного фаху до явищ культури; розвивальної духовно-моральної роботи, спрямованої на вироблення у студентів стійкого інтересу, внутрішнього прагнення пізнавальної діяльності у сфері загальної культури. Анкетування студентів показало, що особливий інтерес на цьому етапі роботи викликали такі форми позакласної діяльності, як: екскурсії, відвідування музеїв, театрів, виставок, зустрічі з видатними діячами культури та мистецтва; і такі форми навчальної діяльності, як тестування, повідомлення, бесіда, лекція-прес-конференція, лекція-візуалізація;

- процесуально-діяльнісний, під час якого і відбувалося безпосереднє формування потрібного рівня загальнокультурної компетенції студентів технічного ВНЗ. Цей етап діяльності з формування загальнокультурної компетенції з боку викладача включав такі дії: добір форм, методів організації інтерактивного, інтегративного, розвивального навчання з метою підвищення рівня загальної культури студентів; використання дієвих засобів формування загальнокультурної компетенції: відповідні наочні матеріали, аудіо-візуальні засоби, методичні матеріали, підручники, комп'ютерні програми тощо. Вплив на особистість студента відбувався через розширення практичного досвіду прилучення до культурної творчості у навчально-виховному процесі та поза його межами, що забезпечило перехід системи об'єктивних гуманістичних культурних цінностей у суб'єктивну внутрішню систему цінностей особистості. З боку студента процесуальний етап діяльності з формування загальнокультурної компетенції включав оцінювання наявного рівня загальної культури, планування розвивальної діяльності під час вивчення гуманітарних дисциплін і самостійного етико-естетичного розвитку, прилучення до культурного надбання людства;

- рефлексивний. На цьому етапі діяльність викладача включала: роз-

роблення системи перевірки рівня сформованості умінь і навичок студентів до підвищення власної загальної культури, контролю рівня сформованості загальнокультурної компетенції. Студенти розвивали у собі здатність до осмислення цінності культурного потенціалу та рефлексії результатів його формування. Набула особливої значущості робота у наукових спілках, участь у наукових конференціях зі спеціальності, виступи на інтернет-конференціях, дискусії тощо;

- коригувальний, який дав можливість зробити необхідні зміни у процесі роботи над формуванням загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху. На даному етапі ми розробляли індивідуальні завдання для коригування помилок студентів і створювали взаємодію між усіма ланками навчально-виховного процесу з метою підсилення виховного впливу на особистість студентів.

Методи, якими ми користувалися для проведення дослідження, є такі: спостереження, анкетування, тестування, аналіз письмових робіт та усних відповідей студентів, результати аналізу семестрового та кінцевого контролю знань, організація самостійної роботи з дисциплін гуманітарного циклу, виховна робота з подальшим її включенням у навчальний процес.

Компоненти загальнокультурної компетенції: володіння державною та іноземною мовою, етичні й естетичні якості, ознайомлення з культурним надбанням людства, творчі потенції особистості.

Критеріями сформованості загальнокультурної компетенції стали: якість цілепокладання у сфері вивчення гуманітарних дисциплін, якість засвоєння дисциплін гуманітарного циклу, якість сформованості етичних та естетичних норм і творчих потенцій студентів, якість рефлексії щодо результатів своєї навчальної діяльності.

До психолого-педагогічних умов формування загальнокультурної компетенції ми відносимо: запровадження інноваційної освіти, а саме використання інтерактивних і прогностичних методів навчання дисциплін гуманітарного циклу, підвищення якості самостійної роботи студентів над цими дисциплінами, розвиток мотивації студентів технічного ВНЗ до вивчення гуманітарних дисциплін, зміни у методичній структурі заняття як одиниці навчально-виховного процесу.

Висновки

Результати експериментальної перевірки дієвості моделі формування загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху в процесі вивчення гуманітарних дисциплін показали підвищення рівня сформованості цієї компетенції, що відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння рівнів сформованості загальнокультурної компетенції на початку й у кінці експерименту

№ з/п	Рівень сформованості загальнокультурної компетенції	Початок експерименту	Кінець експерименту
1	Високий	14,3%	14,3%
2	Середній	14,3%	85,7%
3	Низький	71,5%	0%

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовцова С.А. Забезпечення мовної і мовленнєвої компетенції фахівця у системі професійно-технічної освіти / С.А.Вдовцова // Українська мова і література в середніх школах, ліцеях, гімназіях. — 2003. — № 5. — С. 131–134.
2. Закон України «Про освіту». — К., 1996. — 36 с.
3. Зязюн І.А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І.А.Зязюн // Педагогіка толерантності. — 2000. — № 3. — С. 58–61.
4. Картавих О.В. Аксиологічні основи формування загальної культури студентів: дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / О.В.Картавих. — Х., 2002. — 239 с.
5. Коваль І.В. Про систему естетичного виховання студентів в технічному вузі / І.В.Коваль // Вісник технологічного ун-ту «Поділля». — Хмельницький, 1999. — № 1. — С. 178.
6. Ковалинська І.В. Відповідність компонентів культури до компетенцій особистості / І.В.Ковалинська // Вісник Національного авіаційного університету. — Серія: «Педагогіка. Психологія»: зб. наук. праць. — К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. — Вип. 2. — С. 52–56.
7. Модернізація вищої освіти і Болонський процес / М-во освіти і науки України: наук.-метод. центр вищої освіти; уклад.: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, К.Н.Левківський та ін. — К.: Освіта України, 2004. — 60 с.
8. Полатай Е.Г. Формування культури мовлення студентів філологічних факультетів як умова їхньої соціалізації: дис. ... канд. пед. наук 13.00.05 / Е.Г.Полатай. — Х., 2001. — 202 с.

Стаття посвячена описанню етапів, рівней и компонентів процесу формування общекультурної компетенції студентів технічних спеціальностей.

Ключевые слова: *общая культура, компетенция, модель, уровни, компоненты сформированности.*

The article is devoted to defining stages, levels and components of the process of forming general cultural competence of technical students.

Key words: *general culture, competence, model, components, degrees of formation.*